

ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP GIẢNG DẠY TRIẾT HỌC MÁC - LÊNIN THEO ĐỊNH HƯỚNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC NGƯỜI HỌC TRONG CUỘC CÁCH MẠNG CÔNG NGHIỆP LẦN THỨ TƯ

NGUYỄN CẨM NGÀ^(*)

Ngày nhận bài: 23/3/2024

Ngày thẩm định: 27/3/2024

Ngày duyệt đăng: 15/4/2024

Tóm tắt: Triết học Mác - Lênin là hệ thống quan điểm duy vật biện chứng về tự nhiên, xã hội và tư duy, là thế giới quan và phương pháp luận khoa học, cách mạng của giai cấp công nhân, nhân dân lao động để nhận thức và cải tạo thế giới. Đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin theo định hướng phát triển năng lực người học là gắn hoạt động lý luận với hoạt động thực tiễn, giúp người học không chỉ có kiến thức vững vàng, mà còn có sự thành thạo, thuần thục về mặt kỹ năng. Phân tích đặc điểm cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư; tính tất yếu, cần thiết của đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin, bài viết đề xuất một số giải pháp đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin giúp phát triển năng lực người học trong bối cảnh hiện nay.

Từ khóa: phương pháp giảng dạy; năng lực người học; triết học Mác - Lênin

1. Đặt vấn đề

Cách mạng công nghiệp lần thứ tư với đặc trưng là sự kết hợp các công nghệ giúp xóa bỏ ranh giới giữa các lĩnh vực vật lý, số hóa và sinh học khi được ứng dụng rộng rãi và nhanh chóng sẽ làm biến đổi các lĩnh vực đời sống xã hội ở mọi quốc gia. Bề rộng và chiều sâu của những thay đổi sẽ tạo nên sự biến đổi của toàn bộ hệ thống sản xuất, quản lý và quản trị. Trong bối cảnh Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, chất lượng nguồn nhân lực là yếu tố quan trọng để bắt kịp với những thay đổi. Vì vậy, cần thực hiện chiến lược đổi mới toàn diện, trong đó, đặc biệt thực hiện đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin theo định hướng

phát triển năng lực người học nhằm giúp thế hệ trẻ đáp ứng được những đổi mới trong tương lai cũng như đào tạo nguồn nhân lực theo nhu cầu mới của thời đại số, tạo điều kiện, tiền đề để phát triển trong cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư ở Việt Nam hiện nay.

2. Cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ tư và tính tất yếu đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin theo định hướng phát triển năng lực người học

Hiện nay, xu hướng chuyển đổi số nền kinh tế, internet ngày càng phổ biến, các cảm biến nhỏ, mạnh hơn với giá thành rẻ hơn, trí tuệ nhân tạo đang ngày càng khẳng định vị trí. Công nghệ số với phần cứng máy tính, phần mềm và hệ thống mạng ngày càng phức tạp, được tích hợp nhiều hơn. Cách mạng công nghiệp lần thứ tư sẽ “phá vỡ” hầu hết các “quy tắc” truyền thống, vì

^(*) ThS, Trường Đại học Công nghiệp Việt Trì

vậy, thị trường lao động, cơ cấu lao động sẽ có nhiều biến động. Khi tự động hóa thay thế con người trong nhiều lĩnh vực của nền kinh tế, các yêu cầu về năng lực của người học sẽ cao hơn và đòi hỏi người học phải thích ứng nhanh với sự thay đổi của sản xuất, nếu không sẽ bị dư thừa hay thất nghiệp.

Không chỉ ở Việt Nam mà nhiều nước đang phát triển trong khu vực và trên thế giới đang đối mặt với những thách thức lớn về sự thiếu hụt lao động có trình độ cao và năng lực chuyên nghiệp để đáp ứng được nhu cầu về nguồn nhân lực trong cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Theo dự báo, trong một số lĩnh vực, với sự xuất hiện của robot, số lượng nhân viên sẽ giảm đi 1/10 so với hiện nay, như vậy, 9/10 nhân lực còn lại sẽ phải chuyển nghề hoặc thất nghiệp⁽¹⁾. Hàng loạt nghề cũ sẽ mất đi, thị trường lao động ở các quốc gia cũng như quốc tế sẽ phân hóa mạnh giữa nhóm lao động có năng lực thấp và nhóm lao động có năng lực chuyên biệt. Cách mạng công nghiệp lần thứ tư không chỉ đe dọa việc làm của những người học có trình độ thấp, mà ngay cả người học có năng lực, kỹ năng bậc trung cũng sẽ bị ảnh hưởng, nếu như họ không được trang bị những kỹ năng mới - kỹ năng sáng tạo cho nền kinh tế số. Do đó, người học cần có năng lực chung và năng lực chuyên sâu. Đó là tổ hợp phẩm chất tương đối ổn định, cơ bản của người học, cho phép người học thực hiện có kết quả hoạt động học tập. Năng lực của người học được chia thành nhóm năng lực chung và năng lực chuyên môn.

Năng lực chung là cơ bản, thiết yếu, làm nền tảng cho mọi hoạt động của con người trong cuộc sống và học tập. Nhóm năng lực này đáp ứng yêu cầu của nhiều loại hình hoạt động học tập khác nhau. Đó có thể là năng lực tự chủ, tự học; năng lực giao tiếp và hợp tác nhóm với các thành viên khác; năng lực giải quyết vấn đề theo nhiều cách khác nhau một cách toàn diện, sáng tạo và triệt để...

Nhóm năng lực chung có liên quan trực tiếp đến kết quả học tập và vận dụng những nội dung lý luận của triết học Mác - Lênin. Hiện nay,

người học cần bảo đảm nhóm năng lực chung sau: tư duy phản biện, năng lực giải quyết vấn đề - ra quyết định, khả năng sáng tạo tri thức...; năng lực về thể chất được thể hiện ở năng lực ngôn ngữ, năng lực tự học, tự trau dồi tri thức...; năng lực xã hội gồm có khả năng giao tiếp ứng xử, khả năng thuyết trình, làm việc nhóm hiệu quả, khả năng thuyết phục và gây ảnh hưởng... Các năng lực thuộc nhóm năng lực chung sẽ được hình thành, rèn luyện khi người học học tốt và nắm được bản chất nội dung lý luận của các học phần lý luận chính trị nói chung và học phần triết học Mác - Lênin nói riêng.

Năng lực chuyên môn được hình thành và phát triển trên cơ sở các năng lực chung theo định hướng chuyên sâu, riêng biệt trong các loại hình hoạt động nghề nghiệp cụ thể hoặc tình huống, môi trường đặc thù. Đó là năng lực bảo đảm đáp ứng yêu cầu nghề nghiệp. Nhóm năng lực chuyên môn, riêng biệt đó là những năng lực đặc trưng trong lĩnh vực nhất định bao gồm kiến thức, kỹ năng nghề nghiệp cho từng vị trí việc làm để thực hiện và hoàn thành tốt yêu cầu công việc. Trong cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, khi việc tìm kiếm tri thức có thể thực hiện ở bất cứ không gian và thời gian nào thì việc người học biết cách áp dụng tổng hòa những kiến thức có được quan trọng hơn rất nhiều so với từng luồng kiến thức riêng lẻ.

Sự tác động ngày càng mạnh mẽ và hiện hữu của Cách mạng công nghiệp lần thứ tư, là áp lực cạnh tranh về chất lượng đào tạo giữa các trường, là sự đòi hỏi về kiến thức, năng lực và thái độ đối với người học, do đó, giáo dục phải thay đổi mục tiêu, đổi mới phương pháp giảng dạy, chuyển từ giáo dục truyền thụ kiến thức sang giáo dục định hướng, khơi dậy sự sáng tạo và khả năng tự học của người học.

Đổi mới phương pháp giảng dạy là quá trình cải tiến hình thức và cách thức làm việc nhằm nâng cao chất lượng giảng dạy, phát huy tính tích cực, tự lực và sáng tạo, phát triển năng lực của người học. Đó là quá trình chuyển từ phương pháp giảng dạy theo lối “truyền thụ một

chiều” sang dạy cách học, cách vận dụng kiến thức, rèn luyện kỹ năng, hình thành năng lực và phẩm chất. Do đó, đổi mới phương pháp giảng dạy các học phần trong chương trình đào tạo nói chung, triết học Mác - Lênin nói riêng trong giai đoạn hiện nay là tất yếu khách quan do **những yếu tố cơ bản** sau:

Một là, nền giáo dục của Việt Nam là một nền giáo dục toàn diện. Giáo dục đại học, không chỉ trang bị kiến thức chuyên môn, mà còn định hướng tư tưởng chính trị cho người học; không chỉ phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo của người học thông qua các hoạt động học tập, mà còn tăng cường thực hành, trải nghiệm thực tiễn công nghệ tại các doanh nghiệp, cơ sở sản xuất. Chú trọng đánh giá năng lực người học dựa trên quá trình và kết quả hoạt động. Vì vậy, đổi mới phương pháp giảng dạy phải giúp sinh viên vừa có chuyên môn vững vàng, vừa có tư tưởng chính trị đúng đắn.

Hai là, sự thay đổi chức năng của nhà trường. Nhà trường sẽ đảm nhiệm nhiều chức năng hơn trong quá trình dạy học, xác định, lựa chọn và thiết kế nội dung dạy học đáp ứng yêu cầu trong xu thế vận động phát triển của đời sống kinh tế - xã hội. Xu hướng chuyển từ nhiệm vụ chủ yếu của giảng dạy là truyền thụ kiến thức sang coi trọng hơn việc tổ chức, định hướng quá trình tự học, tự nghiên cứu khám phá của người học.

Ba là, xu hướng thay đổi cấu trúc mối quan hệ người dạy - người học. Giảng viên không chỉ là người thầy, mà còn là người tư vấn, định hướng, người học không chỉ là người thụ động tiếp nhận tri thức, mà còn có khả năng phản biện, trao đổi và thống nhất tri thức.

Bốn là, xu hướng mở rộng phạm vi các hoạt động nghiên cứu, sáng tạo khởi nghiệp trong nhà trường.

Hiện nay, đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin theo hướng phát triển năng lực người học chú trọng việc trao đổi, thảo luận học tập trong nhóm, mối quan hệ giữa giảng viên với người học đổi mới theo hướng cộng tác, có ý nghĩa quan trọng nhằm phát triển năng lực xã hội. Bên cạnh việc đào tạo những

tri thức và năng lực chuyên môn theo các ngành nghề đào tạo, cần xây dựng các hoạt động thực hành trải nghiệm tại các cơ sở sản xuất, doanh nghiệp nhằm phát triển năng lực giải quyết các vấn đề phức hợp cụ thể. Dạy học thông qua xây dựng các tình huống có vấn đề, tổ chức liên tiếp các hoạt động giáo dục đào tạo, giúp người học tự khám phá những tri thức, không thụ động tiếp thu những tri thức được sắp đặt sẵn. Giảng viên là người tổ chức và định hướng người học phát hiện kiến thức mới, vận dụng sáng tạo kiến thức đã biết vào các tình huống học tập hoặc tình huống thực tiễn... Chú trọng rèn luyện cho người học biết khai thác tài liệu học tập, các nguồn thông tin khác nhau, biết cách tự tìm lại những kiến thức đã có, suy luận để tìm tòi và phát hiện kiến thức mới... Định hướng cho người học cách tư duy phân tích, tổng hợp, khái quát hóa ... để dần hình thành và phát triển năng lực sáng tạo. Tăng cường phối hợp học tập cá nhân với học tập nhóm, giảng đường trở thành môi trường giao tiếp giữa giảng viên với người học; người học với người học nhằm vận dụng kiến thức, tri thức và kinh nghiệm của từng cá nhân, của tập thể nhóm trong giải quyết các nhiệm vụ học tập chung. Đánh giá kết quả học tập theo mục tiêu các học phần hay chuyên đề trong suốt tiến trình giáo dục và đào tạo thông qua hệ thống câu hỏi, bài tập. Đặc biệt, quan tâm đến phát triển kỹ năng tự đánh giá và đánh giá lẫn nhau của người học với các hình thức khác nhau nhằm phát triển năng lực phê phán đánh giá, tư duy phản biện cho người học.

3. Giải pháp đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin theo định hướng phát triển năng lực người học

Một là, nâng cao năng lực giảng viên

Để nâng cao hiệu quả đổi mới phương pháp giảng dạy nói chung và đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin nhằm phát triển năng lực người học nói riêng cần nâng cao năng lực của giảng viên. Triết học là môn học được coi là “khoa học của mọi ngành khoa học”⁽²⁾. Do vậy, giảng viên giảng dạy môn này phải có kiến thức đa dạng, phong phú. Mỗi giảng viên

cần tăng cường tự học tập, tăng cường nghiên cứu khoa học. Thường xuyên cập nhật kiến thức thực tiễn đa dạng phong phú, sự biến đổi liên tục về kỹ thuật và công nghệ, vấn đề thời sự hiện nay. Nắm vững và sử dụng công nghệ thông tin để có những bài giảng sinh động. Giảng viên giảng dạy triết học Mác - Lênin cần áp dụng phương pháp giảng dạy phù hợp với từng đối tượng sinh viên các chuyên ngành khác nhau. Đối với sinh viên khoa công nghệ hóa học, giảng viên cần lấy những ví dụ liên quan đến hóa học, như định luật bảo toàn và chuyển hóa năng lượng hay các phản ứng hóa học, để sinh viên cảm thấy gần gũi hơn trong quá trình học tập; kiến thức phần nguồn gốc hình thành triết học hay phạm trù lượng chất. Đối với sinh viên ngành công nghệ sinh học, giảng viên có thể lấy ví dụ về di truyền, định luật của Slây đen...

Hai là, phát huy yếu tố thúc đẩy giảng dạy tích cực, phát triển năng lực người học

Cần phát huy các yếu tố thúc đẩy giảng dạy tích cực, phát triển năng lực người học sau: (1) Không khí và các mối quan hệ nhóm. Yếu tố này tạo môi trường học tập thoải mái, không áp lực và căng thẳng, cho phép xen kẽ tổ chức các hoạt động nhóm, các hoạt động giải trí tạo điều kiện để người học có thể giao tiếp, thể hiện quan điểm, ước mơ hay chia sẻ kinh nghiệm cùng giảng viên và các thành viên khác. (2) Sự phù hợp trình độ nhận thức, trình độ phát triển của người học. Xây dựng yếu tố này cần chú ý tới sự phân hóa về nhịp độ học tập, trình độ phát triển và khả năng nhận thức giữa các thành viên. Tạo điều kiện để người học giúp đỡ lẫn nhau trong tìm hiểu, xây dựng và tiếp nhận tri thức. (3) Sự thống nhất giữa lý thuyết với thực tế. Xây dựng yếu tố này chính là gắn nội dung chương trình đào tạo với các mối quan tâm của người học và đời sống kinh tế - xã hội, tạo cơ hội để người học có thể tiếp xúc với những vấn đề có thật, ngoài ra, giảng viên có thể sử dụng các công cụ, phương tiện hỗ trợ giảng dạy hiện đại, như mô hình, tranh ảnh, video hay các thí nghiệm, thực hành thực tế ảo... Do đặc thù môn học có tính trừu tượng hóa cao nên khi giảng

dạy triết học Mác - Lênin cần tăng cường lấy ví dụ thực tế, thảo luận nhóm, cho sinh viên thuyết trình... để lắng nghe ý kiến của sinh viên, tránh những giờ học nhàm chán. Giảng viên cần làm công tác tư tưởng để định hướng nhận thức, trang bị thế giới quan, phương pháp luận, hình thành tư duy biện chứng cho người học. Ngoài ra, giảng viên cần tăng cường các hoạt động nghiên cứu khoa học liên quan đến đổi mới phương pháp giảng dạy triết học cho sinh viên, từ đó áp dụng vào việc giảng dạy cho từng đối tượng người học.

Phương pháp dạy học phát triển năng lực người học cần lựa chọn, sử dụng các phương pháp, kỹ thuật dạy học nhằm phát huy tính chủ động, sáng tạo, tích cực và phù hợp với sự hình thành, phát triển năng lực, phẩm chất cho người học. Cùng với đó, xây dựng môi trường học tập thân thiện, hiện đại, phát huy tối đa tính dân chủ, bảo đảm tất cả người học đều có cơ hội trao đổi, thảo luận trong các tình huống học tập đa dạng trong, ngoài lớp học. Khai thác hiệu quả hệ thống các thiết bị, phương tiện dạy học, công nghệ thông tin và truyền thông trên các phương diện lưu trữ tri thức, đa phương tiện, mô phỏng, kết nối, môi trường học tập.

Ba là, đổi mới phương pháp kiểm tra đánh giá theo hướng tích hợp liên kết

Cần kết hợp đa dạng các phương pháp kiểm tra, đánh giá năng lực của người học. Kết hợp đánh giá tự luận với đánh giá trắc nghiệm khách quan, đánh giá theo tiến trình với đánh giá tổng kết, đánh giá theo các bước thực hiện nhiệm vụ với đánh giá sản phẩm,... Với mỗi nhiệm vụ học tập, nghiên cứu trong chương trình đào tạo, các tiêu chí đánh giá cần được thiết kế đầy đủ, hướng tới các yêu cầu cần đạt và các tiêu chí này cần được công bố ngay từ đầu để định hướng cho người học trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Việc đánh giá không chỉ chú trọng đến kiến thức, mà cần bảo đảm yêu cầu đánh giá cả kiến thức - kỹ năng - thái độ. *Về kiến thức*: phải xem xét mức độ thông hiểu của người học đối với nội dung lý luận của các nguyên lý, các phạm

trừ, các quy luật trong triết học, giải thích được mối liên hệ, các đặc điểm, tính chất để trình bày, giải thích những vấn đề trong thực tiễn học tập và cuộc sống. Định hướng hình thành phát triển những năng lực chung cho người học, như năng lực tự học, tự đánh giá, năng lực phân tích, tổng hợp... *Về kỹ năng*: người học có thể vận dụng những kiến thức đã học để có thể rút ra ý nghĩa đối với hoạt động nhận thức và thực tiễn của bản thân cũng như có khả năng giải quyết một tình huống có vấn đề cụ thể. *Về thái độ*: người học nhận diện, định hướng tư tưởng, nhận thức sai trái; có thái độ nhìn nhận và đánh giá vấn đề một cách chính thể và toàn diện.

Bốn là, bảo đảm các tiêu chí trong đổi mới phương pháp giảng dạy, kiểm tra đánh giá định hướng phát triển năng lực người học

Triết học Mác - Lênin cũng như các môn học khác, đổi mới phương pháp kiểm tra, đánh giá cần bảo đảm tính toàn diện, độ tin cậy, tính khả thi và yêu cầu phân hóa. Tính toàn diện: bảo đảm đánh giá toàn diện các mặt kiến thức, kỹ năng và thái độ của người học. Độ tin cậy: đó là tính chính xác, trung thực, minh bạch, khách quan, công bằng trong đánh giá, phản ánh được chất lượng thực của người học. Tính khả thi: nội dung, hình thức, cách thức, phương tiện tổ chức kiểm tra, đánh giá phải phù hợp với điều kiện người học, với cơ sở giáo dục, đặc biệt là phù hợp với mục tiêu của chương trình đào tạo. Yêu cầu phân hóa: phân loại được chính xác trình độ, mức độ, năng lực nhận thức của người học; nội dung kiểm tra đánh giá cần bảo đảm dải phân hoá rộng đủ cho phân loại đối tượng.

Đổi mới phương pháp giảng dạy theo định hướng phát triển năng lực người học là một trong những điều kiện để nâng cao chất lượng giáo dục và đào tạo giúp hoàn thiện năng lực và phẩm chất người học, giúp người học có được những định hướng đầu tiên về yêu cầu nghề nghiệp trước yêu cầu của cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Để hoạt động giảng dạy, kiểm tra đánh giá thực sự có ý nghĩa trong việc thúc đẩy hình thành, hoàn thiện và phát triển năng

lực người học đáp ứng yêu cầu nâng cao chất lượng nguồn nhân lực, căn cứ vào yêu cầu, nhiệm vụ cụ thể của từng chuyên ngành đào tạo, cần vận dụng linh hoạt và đổi mới phương pháp giảng dạy.

Tóm lại, đổi mới phương pháp giảng dạy triết học Mác - Lênin theo định hướng phát triển năng lực người học từng bước giúp người học tiếp cận và làm quen với các quy trình công việc cụ thể, giúp định hướng, hình thành và phát triển các kỹ năng, năng lực nghề nghiệp và thực hiện chiến lược trong đổi mới giáo dục đại học là “tạo chuyển biến căn bản, mạnh mẽ về chất lượng, hiệu quả giáo dục, đào tạo... Giáo dục con người Việt Nam phát triển toàn diện và phát huy tốt nhất tiềm năng, khả năng sáng tạo của mỗi cá nhân...”⁽³⁾. Với những giải pháp đã đưa ra và khi được thực hiện một cách đồng bộ, tin rằng, hiệu quả, chất lượng hiệu quả dạy và học các học phần lý luận chính trị nói chung và triết học Mác - Lênin nói riêng sẽ thay đổi theo chiều hướng tích cực: tăng mức độ hứng thú trong học tập nghiên cứu, người học tự giác, chủ động trong việc tìm kiếm, lĩnh hội tri thức giúp hình thành và hoàn thiện các năng lực nghề nghiệp đáp ứng yêu cầu của từng vị trí việc làm trong cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư □

⁽¹⁾<https://giaoduc.net.vn/tuong-lai-gan-910-nhan-luc-hien-tai-se-phai-chuyen-nghe-hoac-that-nghiep-post171930.gd>

⁽²⁾ *Giáo trình Triết học Mác - Lênin*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2009, tr.6

⁽³⁾ Nghị quyết số 29-NQ/TW ngày 04/11/2013 của Hội nghị lần thứ tám Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế